DET EUROPÆISKE ØKONOMISKE SAMARBEJDSOMRÅDE (EØS), SCHWEIZ OG NORDEN

Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) blev etableret i 1994 med henblik på at udvide EU's indre marked til at omfatte landene i Den Europæiske Frihandelssammenslutning (EFTA) – Norge, Island, Liechtenstein og Schweiz. Dette faktablad beskriver, hvad EØS er, hvordan det fungerer, og hvilke politikområder det dækker. Det forklarer, hvordan Schweiz, som er medlem af EFTA, men ikke EØS, interagerer med EU's indre marked. Det præsenterer også de vigtigste fora i Nordeuropa og den arktiske region, som EU samarbejder med.

RETSGRUNDLAG

— For EØS: artikel 217 i traktaten om den Europæiske Unions funktionsmåde (associeringsaftaler). Den giver EU beføjelse til at undertegne aftaler med lande eller internationale organisationer om gensidige rettigheder og forpligtelser og fælles tiltag såsom EØS-aftalen fra 1992.

— For Schweiz: forsikringsaftale af 1989, bilaterale aftaler I af 1999, bilaterale aftaler II af 2004. De regulerer de politiske og økonomiske forbindelser mellem EU og Schweiz og fastsætter reglerne for gensidig markedsadgang mellem Schweiz og EØS.

EØS

A. Hvad er EØS?

EØS er et frihandelsområde, der udvider EU's indre marked til at omfatte landene i Den Europæiske Frihandelssammenslutning (EFTA). EØS-aftalen blev underskrevet den 2. maj 1992 og trådte i kraft den 1. januar 1994. Medlemskab er valgfrit for EFTA-landene og obligatorisk for EU-landene. Alle de lande, der har tiltrådt EU siden 1994, har derfor automatisk tilsluttet sig EØS, som nu omfatter EU og dets 27 medlemsstater og tre af de fire EFTA-medlemmer: Norge, Island og Liechtenstein. Det fjerde EFTA-medlem, Schweiz, er ikke medlem af EØS, men organiserer sin adgang til EU's indre marked gennem bilaterale aftaler.

Formålet med EØS er at styrke de handelsmæssige og økonomiske forbindelser mellem medlemmerne og skabe et økonomisk område med et fælles regelsæt.

For at holde aftalen ajour skal al ny EU-lovgivning vedrørende det indre marked medtages i bilagene og protokollerne til EØS-aftalen. Flere tusinde retsakter er blevet indarbejdet i EØS-aftalen på denne måde.

B. Anvendelsesområdet for EØS

Medlemmerne af EØS tilslutter sig hele spektret af rettigheder og ansvar i EU's indre marked. Det betyder, at de skal opretholde de "fire friheder", der definerer det indre marked – den frie bevægelighed for varer, personer, tjenesteydelser og kapital. For at gøre dette på en effektiv måde skal de også vedtage EU's politikker for konkurrence,

transport, energi og økonomisk og monetært samarbejde, der understøtter disse friheder.

EØS-aftalen omfatter ligeledes horisontale politikker (der dækker spørgsmål, som går på tværs af forskellige sektorer), der udelukkende vedrører de fire friheder. Disse omfatter social- og arbejdsmarkedspolitikker om sundhed og sikkerhed på arbejdspladsen, arbejdsret og ligebehandling af mænd og kvinder samt politikker om forbrugerbeskyttelse, miljø, statistik og selskabsret. Aftalen indeholder også bestemmelser om emner såsom forskning, teknologisk udvikling, uddannelse og erhvervsuddannelse, der gennemføres gennem samarbejde snarere end lovgivning.

C. EØS' begrænsninger

EØS-aftalen fastsætter ikke bindende bestemmelser for alle det indre markeds sektorer eller andre af EU-traktatens politikområder. De bindende bestemmelser omfatter navnlig ikke følgende områder:

— den fælles landbrugspolitik og den fælles fiskeripolitik (selv om aftalen indeholder bestemmelser om handel med landbrugs- og fiskeriprodukter)

— toldunionen

— den fælles handelspolitik

— den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik

— retlige og indre anliggender (selv om alle EFTA-landene er en del af Schengenområdet uden kontrol ved de indre grænser)

— Den Økonomiske og Monetære Union.

D. EØS' institutioner og mekanismer

1. Det Blandede EØS-Udvalg:

— består af ambassadørerne fra de tre EØS-EFTA-lande og repræsentanter for Europa-Kommissionen

— undersøger nye EU-tekster vedrørende det indre marked og bestemmer, hvilken EU-lovgivning og hvilke EU-tiltag (aktioner, programmer osv.) der skal indarbejdes i EØS

— mødes otte gange om året, og formandskabet skifter hver sjette måned mellem EU og et EØS-EFTA-land.

2. EØS-Rådet:

— består af EØS-EFTA-landenes udenrigsministre og repræsentanter for det roterende formandskab for EU-Rådet samt Tjenesten for EU's Optræden Udadtil og Kommissionen

— når til enighed om en fælles vurdering af, hvordan EØS-samarbejdet generelt fungerer, og udarbejder politiske retningslinjer for Det Blandede Udvalg

— mødes to gange om året.

3. Det rådgivende EØS-udvalg:

— består af medlemmer af det rådgivende EFTA-udvalg – et forum af fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer fra EFTA's medlemsstater – og Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg

— arbejder på at styrke kontakterne mellem arbejdsmarkedets parter i EØS og øge bevidstheden om de økonomiske og sociale aspekter af EØS

— bidrager til drøftelserne i andre EØS-institutioner gennem beslutninger.

4. Det Blandede EØS-Parlamentarikerudvalg:

— består af medlemmer af de nationale parlamenter i EØS-EFTA-landene og medlemmer af Europa-Parlamentet

— mødes to gange om året, en gang i Europa-Parlamentet og en gang i et EØS-EFTA-lands nationale parlament, og ledes skiftevis et år ad gangen af et medlem af Europa-Parlamentet og et medlem af et EØS-EFTA-lands nationale parlament

— undersøger al EU-lovgivning, der gælder for EØS, og mødes med repræsentanter for EØS-Rådet, Det Blandede EØS-Udvalg og EFTA-Tilsynsmyndigheden

— vedtager beslutninger om en lang række spørgsmål, der er relevante for EØS-aftalen, og stiller mundtlige eller skriftlige forespørgsler til EØS-Rådet og Det Blandede EØS-Udvalg

— vedtager hvert år en beslutning om Det Blandede Udvalgs årsrapport om, hvordan EØS-aftalen fungerer, og redegør for dets synspunkter vedrørende de fremskridt, der er gjort med hensyn til indarbejdelse af EU-retten og det eksisterende efterslæb, og fremsætter henstillinger med henblik på et velfungerende indre marked.

5. EFTA-Tilsynsmyndigheden:

— opererer uafhængigt af nogen form for statslig kontrol

— beskytter enkeltpersoners og virksomheders ret til fair konkurrence og fri bevægelighed ved at sikre, at Island, Liechtenstein og Norge overholder EØS-reglerne

— sikrer ansvarlighed ved at indbringe traktatbrudssager for EFTA-Domstolen.

6. EFTA-Domstolen:

— består af tre dommere, en fra hvert EØS-EFTA-land, der udnævnes efter aftale med de tre regeringer for en periode på seks år

— træffer afgørelser i traktatbrudssager og appelsager og afgiver rådgivende udtalelser til domstolene i EFTA-landene.

E. Sådan bliver EU-ret til EØS-ret

Dette afsnit indeholder en forenklet redegørelse for EØS-lovgivningsprocessen.

Se EFTA's websted for:

— et brugervenligt overblik over, hvordan EU-ret bliver EØS-ret

— alle detaljer om procedurerne for indarbejdelse af EU-retten i EØS-aftalen.

1. Indarbejdning af EU-lovgivningen

Det Blandede EØS-Udvalg beslutter, hvilke EU-retsakter der skal indarbejdes i EØS, og tilføjer dem til bilagene og protokollerne til EØS-aftalen.

2. Gennemførelse

Når en EU-retsakt er indarbejdet i EØS-aftalen, skal den gennemføres i EØS/EFTA-landenes nationale lovgivning. Afhængigt af hvert lands nationale lovgivning kan dette blot kræve en regeringsbeslutning, eller det kan kræve godkendelse i parlamentet. Landene kan foretage tekniske tilpasninger af love under gennemførelsen, men kan ikke ændre deres indhold.

3. Overvågning

Gennemførelsen og anvendelsen af EØS-retten overvåges af EFTA-Tilsynsmyndigheden og EFTA-Domstolen. EFTA-Tilsynsmyndigheden fører en resultattavle for det indre marked, der følger gennemførelsen af lovgivningen i EØS-landene.

SCHWEIZ

A. Udviklingen i forbindelserne mellem EU og Schweiz

Som EFTA-medlem deltog Schweiz i forhandlingerne om EØS-aftalen og undertegnede aftalen den 2. maj 1992. Umiddelbart derefter indgav den schweiziske regering den 22. maj 1992 en ansøgning om tiltrædelse af EU. Efter at schweiziske vælgere forkastede EØS-aftalen ved en folkeafstemning den 6. december 1992, indstillede regeringen imidlertid bestræbelserne på at gøre landet til medlem af EU og EØS. Siden da har Schweiz udviklet sine forbindelser med EU gennem bilaterale aftaler. Disse muliggør landets økonomiske integration med EU, samtidig med at det schweiziske folks ønsker respekteres.

B. Bilaterale aftaler

1. Resultater

EU og Schweiz har indgået over 120 bilaterale aftaler, herunder en frihandelsaftale i 1972 og to store serier af bilaterale sektoraftaler, som bragte en stor del af den schweiziske lovgivning i overensstemmelse med EU-lovgivningen på undertegningstidspunktet.

Det første sæt bestående af syv sektoraftaler, kendt som **bilaterale aftaler I**, blev undertegnet i 1999 og trådte i kraft i 2002. De vedrører områderne fri bevægelighed og gensidig markedsåbning og omfatter:

— den frie bevægelighed for personer

— lufttransport

— landtransport

— handel med landbrugsprodukter

— tekniske handelshindringer

— offentlige udbud

— forskningssamarbejde.

Endnu et sæt sektoraftaler, kendt som **bilaterale aftaler II**, blev undertegnet i 2004 og trådte gradvist i kraft mellem 2005 og 2009. Dette omfattende sæt af aftaler handler om at styrke det økonomiske samarbejde og udvide samarbejdet om asyl og fri rejse inden for Schengenområdets grænser. De omfatter også:

— Schweiz' deltagelse i Dublinsystemet til fastlæggelse af ansvaret for asylansøgninger

— EU's Mediaprogram

— Det Europæiske Miljøagentur

— beskatning af opsparing

— forarbejdede landbrugsprodukter

— statistik

— bekæmpelse af svig

— Schweiz' finansielle bidrag til den økonomiske og sociale samhørighed i de nye EU-medlemsstater.

2. Ulempen ved bilaterale aftaler

Selv om aftalerne forstærkede de økonomiske forbindelser mellem EU og Schweiz, skabte de også et komplekst og sommetider inkonsistent net af forpligtelser. I modsætning til den dynamiske EØS-aftale, som har en struktureret proces for indarbejdelse af ny EU-retsakter, skal de bilaterale aftaler ajourføres regelmæssigt for at tage hensyn til den seneste udvikling. De bilaterale aftaler mangler også særlige overvågnings- og håndhævelsesordninger og en effektiv tvistbilæggelsesmekanisme.

3. Forsøg på at forbedre de bilaterale aftaler

Med henblik på at løse disse problemer indledte EU og Schweiz den 22. maj 2014 forhandlinger om en institutionel rammeaftale. Forhandlingerne skulle løse en række vanskelige spørgsmål, lige fra de betingelser, der gælder for EU's tjenesteydere i Schweiz, til Den Europæiske Unions Domstols rolle i forbindelse med bilæggelse af tvister.

Forhandlingerne om en institutionel rammeaftale blev afsluttet på politisk plan den 23. november 2018. Den schweiziske regering indledte derefter en bred høring, inden den besluttede, om aftalen skulle sættes til afstemning i den schweiziske forbundsforsamling. Processen rejste en række spørgsmål, der krævede yderligere afklaring.

Efter en pause på grund af bl.a. covid-19-pandemien genoptog forhandlerne fra EU og Schweiz i januar 2021 deres drøftelser om præciseringer af aftalen. Den schweiziske regering trak sig imidlertid ud af forhandlingerne den 26. maj 2021.

4. En revideret pakke af aftaler

Ved udgangen af 2024 nåede Schweiz og EU til enighed om pakken af nye og reviderede aftaler om samarbejde og markedsadgang, kendt som **bilaterale aftaler III**. Aftalerne blev formelt indgået i maj 2025, og den schweiziske regering godkendte dem i juni 2025. Der blev derefter iværksat en national høring i Schweiz, og den

5. december 2025 konkluderede regeringen, at et klart flertal af deltagerne (kantoner, partier og sammenslutninger) gik ind for pakken. Der vil sandsynligvis blive afholdt en folkeafstemning om pakken af aftaler i 2027.

C. Udfordringer for samarbejdet mellem EU og Schweiz

I 2014 godkendte et flertal af de schweiziske vælgere ved en folkeafstemning et føderalt folkeligt initiativ kaldet "Mod masseindvandring". Initiativet afviste fri bevægelighed mellem EU og Schweiz, som er en betingelse for adgang til det indre marked. Det opfordrede til at vende tilbage til et kvotebaseret indvandringssystem og til at begrænse antallet af grænsearbejdere.

Dette skabte en stor udfordring for forbindelserne mellem EU og Schweiz, da de bilaterale aftaler om Schweiz' adgang til det indre marked er indbyrdes afhængige: hvis én aftale bringes til ophør, skal alle aftaler bringes til ophør.

Forbindelserne mellem EU og Schweiz begyndte at vende tilbage til normale forhold i december 2016, efter at det schweiziske parlament vedtog forbundsloven om udlændinge og integration. Denne lov gennemførte resultatet af folkeafstemningen i 2014 på en måde, der begrænsede dens virkning. Den indførte krav til arbejdsgivere om at prioritere personer med bopæl i Schweiz, men undlod at indføre beskæftigelses- eller indvandringskvoter for EU-borgere.

I september 2020 afholdt Schweiz endnu en folkeafstemning om et forslag om at bringe den frie bevægelighed med EU til ophør. Næsten 62 % af vælgerne afviste forslaget, og den frie bevægelighed blev opretholdt.

POLITIKKER OG FORA FOR NORDEN

EU er aktivt involveret i et antal politikker og fora, som fokuserer på Europas nordligste regioner, der er i hastig udvikling, og på den arktiske region som helhed. Alt samarbejde med Rusland om Arktis er blevet indstillet siden landets invasion af Ukraine den 24. februar 2022.

A. Politikken for den nordlige dimension

Den nordlige dimension, der blev oprettet i 1999 som en fælles politik for EU, Rusland, Norge og Island, indførte et nyt format for regionalt samarbejde i Nordeuropa. Politikken førte til partnerskaber og samarbejde i Østersø- og Barentsregionen, der omfattede prioriteter såsom transport, miljø, folkesundhed og nuklear sikkerhed. Den omfatter et parlamentarisk organ – Den Nordlige Dimensions Parlamentariske Forum – som Europa-Parlamentet var med til at stifte. Rusland blev suspenderet fra den nordlige dimension den 8. marts 2022, og politikken blev officielt bragt til ophør den 24. september 2025.

B. Østersørådet

Østersørådet blev lanceret i 1992 af Østersølandene. Dets oprindelige mål var at fremme samarbejde og stabilitet i regionen efter afslutningen af den kolde krig og Sovjetunionens opløsning. I dag fokuserer indsatsen på at opbygge regional samhørighed for at sikre fred og velstand og tackle de mange udfordringer, som Østersøregionen står over for.

Østersørådet har 11 medlemmer – Danmark, Estland, Finland, Island, Letland, Litauen, Norge, Polen, Sverige og Tyskland – plus EU. Det har også 10 observatørstater, herunder Det Forenede Kongerige, Ukraine og USA.

Rusland blev suspenderet fra organisationen i marts 2022 efter landets invasion af Ukraine og forlod den i maj 2022.

Alle Østersørådets medlemsstater deltager i Den Parlamentariske Østersøkonference, som Europa-Parlamentet også er medlem af.

C. Samarbejde i Barentsregionen

Barentsregionen omfatter de nordligste regioner af Finland, Norge og Sverige og regionerne i den nordvestlige del af Rusland. Samarbejdet gennemføres gennem det substatlige Barentsregionalråd, det mellemstatslige Euro-Arktiske Barentsråd, som EU er medlem af, samt en parlamentarisk konference (som Europa-Parlamentet er medlem af).

Rusland blev suspenderet fra det Euro-Arktiske Barentsråd i marts 2022 efter landets invasion af Ukraine og forlod det i september 2022. Finland har meddelt, at det agter at forlade organisationen og fortsætte sit regionale samarbejde med Sverige og Norge gennem andre kanaler.

D. Nordisk Råd og Vestnordisk Råd

Europa-Parlamentet samarbejder med parlamentarikere fra landene i **Nordisk Råd** – Danmark, Sverige, Finland, Norge og Island og de selvstyrende regioner Åland, Færøerne og Grønland – gennem interparlamentariske møder mellem EU og Nordisk Råd. Det seneste interparlamentariske møde fandt sted den 19. april 2023 i Strasbourg. Endvidere mødes delegationer fra Europa-Parlamentet og **Vestnordisk Råd** (bestående af parlamentarikere fra Færøerne, Grønland og Island) en gang om året; det seneste møde fandt sted den 15. og 16. september 2025 i Tórshavn på Færøerne.

E. Politik for Arktis

Europa-Kommissionen og Tjenesten for EU's Optræden Udadtil fremlagde EU's seneste politik for Arktis den 13. oktober 2021. Politikken fremhæver klimaændringer som den mest omfattende trussel, som den arktiske region står over for, og beskriver, hvordan EU planlægger at tackle den sammen med andre udfordringer såsom sikkerhed og bæredygtig økonomisk udvikling.

Den 26. november 2025 vedtog Europa-Parlamentet en henstilling om EU's diplomatiske strategi og geopolitiske samarbejde i Arktis. Heri opfordrede medlemmerne af Europa-Parlamentet EU-landene og NATO-allierede til at samarbejde om at beskytte den arktiske region mod russisk og kinesisk militarisering. De opfordrede også indtrængende EU til at beskytte sine undersøiske kabler og rørledninger bedre og til at opretholde folkeretten med hensyn til territoriale krav og skibsruter.

Europa-Parlamentet er medlem af konferencen mellem parlamentarikere fra den arktiske region.

Dette faktablad er udarbejdet af Europa-Parlamentets sekretariat for Delegationen for Nordisk Samarbejde og for Forbindelserne med Schweiz og Norge, til Det Blandede

Parlamentariske Udvalg EU-Island og til Det Blandede EØS-Parlamentarikerudvalg (DEEA), Der kan findes yderligere oplysninger om emnet på webstedet for DEEA.

Algirdas Razauskas
05/2026